

ПРАЦІ

Науково-дослідного інституту
пам'яткоохоронних
досліджень

Випуск 9

Міністерство культури України
Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень

ПРАЦІ
Науково-дослідного інституту
пам'яткоохоронних досліджень

Випуск 9

Київ
СПД Павленко
2014

ЗМІСТ

Розділ I. Історико-культурна спадщина: архітектурна, містобудівна, археологічна, історична, ландшафтна	
1. Бобровський Т. А. Загальні принципи методики спелео-археологічних досліджень	8
2. Бондар С. О., Шпаковський С. М. Пам'ятки архітектури та містобудування міста Ізяслав та Ізяславського району. Попередні науково-проектні та ремонтно-реставраційні роботи на пам'ятці архітектури XVI ст. — Замку Заславських	22
3. Брежк О. В. Уточнення датування пам'ятки архітектури національного значення — католицької каплиці — усипальниці родини Свейковських у м. Тетіїв	44
4. Гуцал А. Ф. Археологічні пам'ятки села Чабанівка в пониззі річки Ущиця	48
5. Касяненко І. О. Обрання та документування меж об'єктів культурної спадщини (з досвіду США)	60
6. Козак С. А. Проблеми законодавчого регулювання у сфері охорони нематеріальної культурної спадщини	73
7. Кучеренко О. В. Сучасний стан та актуальні проблеми розвитку історико-культурних заповідників, підпорядкованих Міністерству культури України	84
8. Лукомський Ю. В., Крупа А. С. Монастир св. Онуфрія XIII — XX ст. у Лаврові: генеза планувальної структури	90
9. Лукомський Ю. В., Петрик В. М. Архітектурно-археологічні дослідження втрачених архітектурних об'єктів XII — XIII ст. на території Національного заповідника "Давній Галич"	109
10. Манаєв О. Ю. Нові сторінки з історії досліджень пам'яток Криму: обстеження 1944 року (за матеріалами Державного архіву в Автономній Республіці Крим)	132
11. Михальчишин І. Р., Охріменко Г. В., Склярєнко Н. В. Пам'ятки стжижовської культури на Західній Волині	142
12. Михальчишин І. Р. Підсумки інвентаризації пам'яток археології національного значення у 2005 — 2013 рр.	153
13. Переверзєв С. В. Про попередні результати археологічних досліджень м. Чорнобиль та його околиць у 2013 році	173
14. Собчук В. В., Черновол С. Є. Інвентаризація археологічних об'єктів м. Кіровограда	180
15. Толкачов Ю. І. Деякі факти порушень пам'яткоохоронного законодавства на території Київської області	190
16. Томілович Л. В. Садиби Чернігівської області: проблеми вивчення, збереження та використання	200
17. Харлан О. В., Градун Е. Ю. Історико-містобудівні дослідження м. Мелітополь Запорізької області	224
18. Харлан О. В. До питання локалізації місцезнаходження та архітектурно-планувальних особливостей комплексу Азіза Малік-Аштера в м. Бахчисарай	247
19. Харлан О. В. Розробка номінації для внесення до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Історичне середовище столиці кримських ханів у місті Бахчисарай" у 2011 — 2012 роках	261
20. Шамраєва О. О. Історико-архітектурні дослідження домініканського костелу у м. Тульчин Вінницької області	274
21. Шпаковський С. М., Михальчишин І. Р. Пам'яткоохоронна робота у Хмельницькій області у 2012 — 2013 рр. щодо збереження пам'яток та об'єктів археології	283
Розділ II. Матеріали міжнародної наукової конференції "Методичні проблеми пам'яткоохоронних досліджень", 25-26 квітня 2013 року	
1. Болгарова М. Ю., Шеланов С. М. Підсвічники фірм Fraget, Norblin та Szekman у зібранні Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника: проблеми реставрації та атрибуції	300
2. Бондар С. О. З історії археологічних та пам'яткоохоронних досліджень замку Ракочі Хмельницької області	316
3. Василенко С. В. Дослідження одного парку на острові Хортиця: історія виникнення та розвитку	325

4. <i>Верещакін В. Л., Верещакін Л. А.</i> Методи аналогій та ередитарного моделювання як міждисциплінарні методологічні засади створення спеціалізованих музейних інформаційних систем	332
5. <i>Вечерський В. В.</i> Чи може бути Гостинний двір у Києві пам'яткою архітектури?	337
6. <i>Виногородська Л. І.</i> Охоронні роботи у Лядовському скельному монастирі на Подністров'ї	348
7. <i>Водзинський Є. Є.</i> Категоризація територій давніх міст за історико-культурною цінністю	356
8. <i>Гембарська В. Р.</i> Дерев'яні храми у Національному заповіднику "Давній Галич": до питання дослідження та охорони	364
9. <i>Денисенко Г. Г., Денисенко О. А.</i> "Звід пам'яток історії та культури": реалізація проекту в пострадянських державах	372
10. <i>Звіряка А. І.</i> Пам'ятки містобудування м. Києва	383
11. <i>Зливкова О. О., Полонська Т. А.</i> Щодо історичного планування та етапів забудови охоронної (буферної) зони ансамблю споруд Софійського собору	405
12. <i>Іселева В. П.</i> Ландшафтна реконструкція історичної частини м. Бахчисарай	429
13. <i>Коротя О. В., Осадчий Є. М.</i> Попередні результати інвентаризації пам'яток археології Сумської області у 2012 році	441
14. <i>Литвиненко І. А.</i> До питання дослідження історичних сіл України	450
15. <i>Мархайчук Н. В., Марьонкіна В. Г.</i> Садиби Синякових на Харківщині	457
16. <i>Марченко І. М.</i> Про розкриття фрескових розписів київської Кирилівської церкви від олійних записів ХІХ ст., виконане реставраторами за музейної доби (на прикладі циклу Сорока Севастійських мучеників)	467
17. <i>Молочкова Н. М., Ніщук Л. О., Кравченко О. Л., Дишлик О. П., Рибін В. Ф.</i> Комплексні дослідження Андріївської церкви та пагорбу в ході ремонтно-реставраційних робіт	474
18. <i>Морозова Е. Б., Морозов В. Ф.</i> Гродненские королевские мануфактуры — первые промышленные поселения на белорусских землях	483
19. <i>Мохонько Л. М.</i> Використання світового досвіду музейної справи в сучасному розвитку суспільства	499
20. <i>Підставка Р. В.</i> До питання авторства оборонних споруд та палацу Збарзького замку	503
21. <i>Собчук В. В.</i> Національна археологічна спадщина Кіровоградщини: спроба ревізії	514
22. <i>Стріленко Ю. М., Джос В. С.</i> Проблеми консервації петрогліфічних комплексів "Кам'яної могили"	526
23. <i>Томілович Л. В., Єрзіна І. В., Костянець Н. М., Смірно І. А.</i> Інвентаризація об'єктів культурної спадщини смт Кореїз (АРК): нинішній стан та проблеми збереження	534
24. <i>Uścinowicz J.</i> Kulturowo-historyczne i aksjologiczne uwarunkowania rekonstrukcji wnętr zabytkowej cerkwi prawosławnej Zwiastowania Przenajświętszej Bogurodzicy w Supraślu	556
25. <i>Харлан О. В.</i> Історико-архітектурні дослідження м. Олександрівськ Луганської області (попередні результати)	581
26. <i>Чекурда М. Ю.</i> Дослідження історичних кварталів м. Бахчисарай у контексті ландшафтної реконструкції історичних територій у зоні композиційно-просторового впливу Ханського палацу	601
27. <i>Шпаковський С. М.</i> Меджибіж як історично сформована територія	617
Розділ III. Класифікатор пам'яток (об'єктів) археології	
Класифікатор пам'яток (об'єктів) археології (розділ "Археологічні об'єкти у структурі автоматизованої бази даних")	640
Перелік праць Є. Є. Водзинського	647

РОЗРОБКА НОМІНАЦІЇ ДЛЯ ВНЕСЕННЯ ДО СПИСКУ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО ІСТОРИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ СТОЛИЦІ КРИМСЬКИХ ХАНІВ У МІСТІ БАХЧИСАРАЇ" У 2011 – 2012 роках

Відповідно до ратифікованих міжнародних конвенцій, зокрема Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, Європейської ландшафтної конвенції, Конвенції про охорону архітектурної спадщини Європи, Україна взяла на себе зобов'язання щодо збереження національної спадщини на належному рівні та здійснення відповідних заходів щодо охорони культурної спадщини. Заходи, про які йтиметься далі, відбувалися у контексті виконання взятих державою міжнародних зобов'язань перед світовою спільнотою та втілення послідовної політики держави.

Формування Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО відповідно до постанов, що регулюють виконання Конвенції про охорону всесвітньої спадщини" створюється на основі ретельно встановлених критеріїв, оцінок кваліфікованих експертів та ретельно розроблених процедур [2, с. 26]. Згодом від України до попереднього Списку (Tentative List) внесено декілька об'єктів, що належать до різних категорій. Серед них є об'єкт під назвою "Бахчисарайський ханський палац" [3, с. 39].

Комплекс Ханського палацу на теренах КРУ Бахчисарайського історико-культурного заповідника є одним із раритетних об'єктів культурної спадщини Криму і України XVI – XIX ст. і цілком заслуговує на відповідне визнання в світі. Палацовий комплекс є головною архітектурною і містобудівною домінантою старої частини сучасного Бахчисарая.

Саме з цієї пам'ятки й було розпочато розробку номінації під назвою "Історичне середовище столиці кримських ханів в Бахчисарай" у 2003 р. Згідно з настановами щодо втілення у життя Конвенції про всесвітню спадщину¹ виняткова загальнолюдська цінність означає культурну та природну значущість об'єкта для номінації об'єкта, настільки виняткову, що вона виходить за межі власне національних кордонів та презентує той же неоціненний характер для сучасних і прийдешніх генерацій усього людства.

Щоб бути включеним до Списку світової спадщини, об'єкти повинні мати універсальне значення і відповідати, як мінімум, одному з десяти критеріїв. Ці критерії пояснюються в оперативних директивах з виконання Міжнародної угоди про охорону культурної і природної спадщини

¹ WHC. 05/2 – "Orientations devant guider la mise en oeuvre de la Convention du patrimoine mondial" та "Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention" (англ.) – включав усі зміни та доповнення (станом на 02.02.2005 р.), нові коригування документів виконано у 2011 р.

світу, які, окрім тексту угоди, є головним робочим інструментом при готовці включення об'єктів до Списку ЮНЕСКО.

Процедура включення до Списку всесвітньої спадщини передбачає обов'язковий етап – включення до попереднього Списку, що офіційно реєструється Центром всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у Парижі. Зокрема (у 2003 р. державним науково-дослідним інститутом НДІТІАМ²) виконувалася науково-дослідна робота "Розробка попередніх пропозицій на внесення Бахчисарайського палацу до Списку ЮНЕСКО"³ від України до попереднього Списку внесено і Бахчисарайський ханський палац.

При розгляді пропозиції на внесення до Списку зверталася увага на складання резюме (досьє) об'єкта, де надавалася його вичерпна характеристика та обґрунтування критеріїв, що є підставою внесення його до Списку. Під час підготовки необхідної документації критерії визначення загальнолюдської цінності опрацьовувалися і уточнювалися колективом фахівців зазначеного інституту.

Об'єкт було внесено до попереднього Списку [4], але за певних обставин причин роботу в цьому напрямку було припинено, а НДІТІАМ перестав існувати.

З початку 2011 р. над номінацією починають працювати фахівці Інституту пам'яткоохоронних досліджень, після того як питання про розробку відповідної документації було винесено на Громадську гуманітарну раду 22 грудня 2010 р.⁵

Фахівцями заповідника, НДІ пам'яткоохоронних досліджень та незалежними експертами Євросоюзу було порушено питання про перекваліфікацію відповідності об'єкта номінації зазначеним критеріям, до того ж об'єкт не мав відповідної охоронної документації. Для посилення обґрунтування номінації експертами було запропоновано розширити об'єкт за рахунок ще кількох об'єктів. Після проведених досліджень стало зрозумілим, що зазначені заходи потребують коригування назви номінації, також виникло питання про розробку відповідної пам'яткоохоронної документації.

З метою забезпечення збереження традиційного характеру середовища та врегулювання процесів активних містобудівних перетворень в леглого міського середовища, з урахуванням рекомендацій експертів та містобудівно-історингової місії ЮНЕСКО професора Фон Дроста (червень 2011 р.) та його помічниці доктора Рікарди Шмідт, опрацьовувалися відповідні

² Науково-дослідний інститут історії і теорії архітектури та містобудування.

³ Див. Звіт про науково-дослідну роботу "Розробка попередніх пропозицій на занесення Бахчисарайського палацу до списку UNESCO" (договір № 77/03 від 20 листопада 2003 р.) / Наук. консультант С. В. Нович; Відпов. вик. О. І. Тищенко. – К.: НДІТІАМ, 2004. – 49 с., іл.

⁴ Концепція плану організації території історико-культурного заповідника у м. Бахчисарай з визначенням меж та режимів використання зон охорони пам'яток / Директор НДІ пам'яткоохоронних досліджень О. М. Сердюк; Наук. керівник роботи О. В. Харлан. – К.: НДІ пам'яткоохоронних досліджень, 2011. – 100 с.

⁵ Див. Протокол за результатами засідання Громадської гуманітарної ради 22 грудня 2010 р. (Голова Ради Президент України В. Янукович, секретар Ради – Г. Герман) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/19110.html>

пропозиції щодо розробки меж охоронних зон комплексу спадщини Бахчисарайського історико-культурного заповідника з урахуванням зв'язку з навколишньою територією. В нагоді стали матеріали проекту "Концепція плану організації території історико-культурного заповідника у м. Бахчисарай з визначенням меж та режимів використання зон охорони пам'яток" (НДІ пам'яткоохоронних досліджень, 2011 р., директор О. М. Сердюк, наук. кер. О. В. Харлан), який було розроблено до 2011 р. У цій роботі система охоронного зонування базувалася на сучасних дослідженнях нерухокої культурної спадщини і традиційного характеру середовища старої частини міста Бахчисарай. За ступенем історико-культурної цінності було виділено території пам'яток, охоронна зона заповідника в історичному центрі міста, охоронні зони дискретно розташованих пам'яток, зона регулювання забудови та зона охоронюваного ландшафту, для яких було визначено режими використання (зазначену систему затверджено Наказом Міністерства культури України № 814 від 07.07.2012 р.).

У результаті натурних досліджень, використовуючи висновки і результати "Концепції", аналізу та дискусії експертів, з огляду на критерії Комітету світової спадщини ЮНЕСКО, робоча група спеціалістів рекомендавала для продовження роботи з підготовки подання про внесення до Списку світової культурної спадщини ЮНЕСКО такі пам'ятки Бахчисарая: Ханський палац, печерне місто Чуфут-Кале і місцевість Салачик з комплексом давніх пам'яток. Відповідно, найменування об'єкта було змінено – "Культурно-історичний ландшафт Бахчисарайської долини: Чуфут-Кале, Салачик, Ханський палац".

Так за основу номінації було взято організуючий фактор для історичного містобудівного комплексу Бахчисарая – природний каркас (долина річки Чурук-Су). Було визначено обґрунтування видатної загальнолюдської цінності об'єкта, сформульовано критерії і підготовлено подання до попереднього Списку. Після численних дискусій і опрацювань, з огляду з переглядом кількості складових номінації (їх кількість знову збільшилася), було вирішено змінити назву. Найменування об'єкта (надане) у поданні до попереднього Списку отримало назву "Історичне середовище столиці кримських ханів в місті Бахчисарай". У зазначений період саме під такою назвою подання до попереднього Списку було направлено до Центру всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Протягом 2011 – 2012 рр. відбулося кілька місій експертів ЮНЕСКО, організації роботи яких стала можливою завдяки сприянню представництва ЄС в Україні. Під час їх проведення було підготовлено низку доповідей за результатами досліджень: доповідь О. В. Харлана "Розробка

за участю виконавців проекту: О. М. Сердюк, О. В. Харлан, І. В. Єрзіна, Р. М. Осадчий, В. П. Левлева, В. М. Бондар, Н. А. Трофімов, О. Є. Гайворонський.

концепції плану організації території Державного історико-культурного заповідника у м. Бахчисарай з визначенням меж та режимів використання зон охорони пам'яток" (Міжнародна наукова конференція "Методичні проблеми пам'яткоохоронних досліджень", присвячена пам'яті П. Т. Тронька, 19 – 20 квітня 2012 р., м. Київ); підготовлено доповіді О. В. Харланом та В. Є. Науменком "Охоронне зонування Бахчисарайського історико-культурного заповідника" для робочого засідання "Рада по продвижению номинационных объектов в Список памятников всемирного наследия ЮНЕСКО" (м. Севастополь, Херсонес, 18 – 19 лютого 2012 р.); доповіді В. Є. Науменка⁷, Т. А. Бобровського⁸, О. Г. Герцена⁹, Р. Шмідт¹⁰, Б. фон Дросте¹¹ і О. В. Харлана¹² на семінарі "О номинации объекта "Историческая среда столицы крымских ханов в городе Бахчисарае" в Список всемирного наследия ЮНЕСКО" (організованою базою Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського, 27 липня 2012 р.): "Общее описание номинации. Границы и режимы" (В. Є. Науменко, О. В. Харлан), "Культурная ценность и критерии номинации" (О. Г. Герцен, Р. Шмідт), "Угрозы и риски, а также другие факторы, влияющие на сохранность, безопасность и доступность объекта" (Т. А. Бобровський), "Основные вопросы управления объектом номинации" (О. В. Харлан), "Перспективы на будущее" (Б. фон Дросте), підготовлено доповідь "Управление туристическими потоками" А. Брундерсом¹³; доповідь О. В. Харлана "Планировка Бахчисарайского дворцово-паркового комплекса по архивным материалам XVIII – XIX веков" (Всеросійській науковій конференції "Архитектурное наследие Крыма", 29 жовтня 2012 р., Президія РААБН, НДІ теорії і історії архітектури і містобудування м. Москва) та ін.

Також численними були виступи на телебаченні, публікації статей, повідомлень та рішень міжнародних експертів, оприлюднених у пресі, мережі Інтернет (слід згадати значну кількість інтерв'ю генерального директора В. Є. Науменка та Берна фон Дросте).

В той же час робоча група активно працювала з текстом номінаційного досьє. Відбувалися робочі зустрічі працівників заповідника з фахівцями НДІ пам'яткоохоронних досліджень в Бахчисарай та Києві.

⁷ Науменко Валерій Євгенович – колишній генеральний директор КРУ "Бахчисарайський історико-культурний заповідник", м. Бахчисарай.

⁸ Бобровський Тимур Анатолійович – кандидат історичних наук, заст. директора НДІ пам'яткоохоронних досліджень, м. Київ.

⁹ Герцен Олександр Германович – кандидат історичних наук, доцент ТНУ ім. В. І. Вернадського, м. Севастополь.

¹⁰ Рікарда Шмідт – доктор (кандидат історичних наук), експерт ЄС з питань культурної спадщини, м. Мюнхен.

¹¹ Берна фон Дросте – професор, старший експерт ЄС з питань культурної спадщини, м. Париж.

¹² Харлан Олександр Вікторович – кандидат архітектури, старший науковий співробітник НДІ пам'яткоохоронних досліджень, м. Київ.

¹³ Арнольд Брундерс – експерт проєкту ЄС "Підтримка і диверсифікація туризму в Криму".

Також великих опрацьовувалися пункти по кожній території, що номінувалися, по кожному окремому об'єкту. Крім того, бралися до уваги побажання експертів про звернення уваги на інші об'єкти культурної спадщини, що розташовуються в буферних зонах навколо головних об'єктів номінації в межах частини м. Бахчисарая і ілюструють історію формування цієї місцевості, підкреслюючи унікальність збереженого природного та культурного ансамблю (печерні стоянки епохи мустьє, ранньовізантійські некрополі і поселення в балці Марьям-Дере, пов'язані з готто-аланським періодом в історії Південно-Західного Криму, Успенський монастир, зокрема в Іосафатовій долині, Зинджерли медресе, мавзолеях-дюрбе і мечеті золотоординської епохи і часу існування Кримського ханства). Варто сказати, що саме наявність на відносно невеликій території доволі багатого Чурук-Су цілого комплексу різноманітних і різночасових археологічних та архітектурних об'єктів, що підкреслюють традиційну тут культурність і поліконфесійність, є потенційно головною родзинкою і перевагою пропонованої номінації, яка не має рівних серед інших потенційних об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

На жаль, стан деяких пам'яток викликав занепокоєння експертної ради. Наприклад, пам'ятки Салачика після проведення реставраційних робіт втратили значний відсоток автентичності, а Успенський монастир, зразок активного сучасного будівництва, взагалі було викреслено з переліку об'єктів, запропонованих до номінації.

Тож у зазначений термін наприкінці 2012 р. було представлено текст доповіді, до складу якого входили план управління територіями і об'єктами заповідника та досьє (дві книги у перекладі англійською мовою). Крім того, "План управління об'єкта культурної спадщини "Історичне середовище столиці кримських ханів у місті Бахчисарай" було виконано як планову роботу НДІ пам'яткоохоронних досліджень.

Головний том "Номінація для внесення до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Історичне середовище столиці кримських ханів в місті Бахчисарай" відповідно з вимогами ЮНЕСКО має відповідну структуру¹⁴. Підготували досьє номінації О. В. Харлан та В. Є. Науменко (колишній генеральний директор заповідника). Також слід згадати фахівців різних галузей, які брали участь у комплексній роботі подання, попередніх розробках і надавали інформаційну та організаційну допомогу під час досліджень: Берна фон Дросте, Рікарда Шмідт, Т. А. Бобровський, О. М. Сердюк, О. Г. Герцен, О. О. Волошинов (завідуючий відділом заповідника), В. М. Бобровський (колишній головний архітектор заповідника), О. Є. Гайворонський (колишній заст. директора з наукової роботи заповідника), Є. В. Петров (колишній генеральний директор заповідника), І. В. Єрзіна (науковий

¹⁴ "Номінація для внесення до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Історичне середовище столиці кримських ханів у місті Бахчисарай". – К. – Бахчисарай, 2012. – 95 с., іл.

секретар НДІ пам'яток охоронних досліджень) за методичного керівництва Департаменту охорони культурної спадщини Міністерства культури України. Особливо хотілося б відзначити роботу Маргарити Мелайчик – фахового перекладача з ТНУ ім. В. І. Вернадського. Завдяки її розумінню провідних питань робота з міжнародними експертами була плідною і координованою.

Щодо змісту подання, то у першу чергу слід зупинитися на складових частинах подання.

Визначено окремі **складові номінації**: Чуфут-Кале та Салачик, Ахмедський палац в Бахчисараї, дюрбе Ескі-Дюрбе, дюрбе Мухамеда II Грозного, дюрбе Ахмед-Бея та мимбер на Азізі, дюрбе Мехмед-Бея, мавзолей Ібраїм-Юде-Султан.

Формулювання видатної цінності об'єкта у світовому масштабі. Історичний простір столиці кримських ханів в Бахчисараї сформувався внаслідок розвитку цілої низки поселень, що виникали в умовах різноманітного і неповторного ландшафту каньйону р. Чурук-Су з прилеглими до нього долинами і гірськими плато. Природна захищеність місцевості та розташування на межі між степом і горами сприяли поселенню носіями різних культурних традицій – таврською, скіфською, готською, аланською, грецькою, вірменською і караїмською, а у XVI–XVII ст. була використана татарами для організації адміністративного центру Кримського ханства. Кожен з народів, що в різний час проживав на зазначеній території, залишав тут виразні сліди свого перебування – житлові, господарські, фортифікаційні будівлі, різні за призначенням печерні споруди, могили та релігійні комплекси, а також численні залишки, що зберігаються в археологічних шарах. Об'єкт номінації, що виникли у різні часи в етнокультурному процесі взаємодій і взаємовпливів, несуть у собі історичну пам'ять і свідчать про різні за походженням і культурними особливостями етноси, формують важливе уявлення про одвічні цінності людської праці в єдиній монументальній поєднанні з природою, а також являють унікальний приклад довгого і плідного співіснування різних за своїми духовними орієнтирами груп людей [1, с. 4].

Визначено критерії. **Критерій iii.** Пам'ятки Чуфут-Кале, Салачик, Ескі-Юрта і Старого міста у Бахчисараї є унікальним свідченням багатьох культур: вже зниклих (мустьєрської, таврської, готської, аланської), тих, що знаходяться на межі зникнення (караїмської), і тих, що продовжують розвиватися (кримськотатарської). Ці пам'ятки вписано у мальовничий по красі ландшафт, основні риси якого залишилися недоторканими впродовж тисячоліть. Пам'ятки Хансараю, Чуфут-Кале, Салачик, Ескі-Юрта – єдині у світі збережені до нашого часу палацові, культові та поховальні комплекси, в яких втілено архітектурні традиції кримських

поселення Чуфут-Кале з кенасами та іудейським могильником. Цією мірою зберегло свою автентичність і є свідком традиції зникаючої культури караїмів.

Критерій v. Печерне місто Чуфут-Кале як традиційне поселення, що виникло в період, коли цю територію населяли готи та алани (VI ст.) і перебудоване татарами та караїмами, дійшло до нашого часу в усій своїй автентичності і цілісності, гармонійно розвиваючись з урахуванням його стратегічного місця розташування та ландшафтного оточення. Караїмський некрополь, що знаходиться на Чуфут-Кале, є собою видатний приклад поховальної практики середньовічної Європи та нового часу.

Критерій vi. Різноманітні поселення з історичними пам'ятками, які сформували історичний простір Бахчисарайської долини (Чуфут-Кале, Старе місто, Старе місто та Ескі-Юрт), завдяки своїй унікальній мультикультурності дотепер зберігають високу асоціативну цінність для різних культурних спільнот.

Бахчисарайський ханський палац – духовна святиня кримських татар, символ їхньої державності, гордості, єдності і згуртованості на всій території Криму.

Упродовж багатьох століть палац з його історичним і природним оточенням надихав визначних митців багатьох національних культур на створення видатних літературних та художніх творів.

Бахчисарай, як резиденція кримських ханів, упродовж 250 років здійснював визначальний вплив на долю Східної Європи.

Чуфут-Кале і прилеглі до нього долини розвивалися як сакральний ландшафт, що символізував для кримських іудеїв, християн і мусульман зв'язок з містом Єрусалиму.

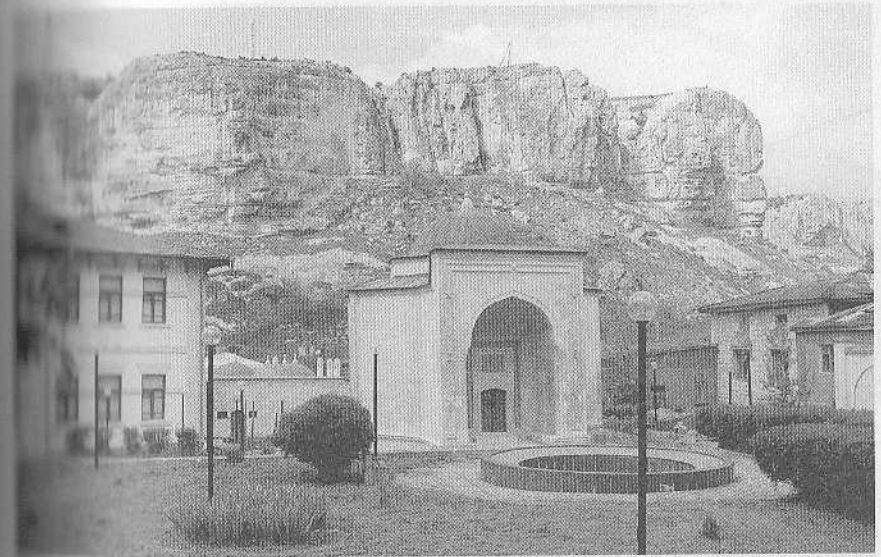
Також у текстовій частині розглянуто й проаналізовано розділи: "Значення збереженості та фактори, що впливають на об'єкт", "Охорона та управління територією", "Моніторинг" та "Документація" (фотографії, відеозаписи, бібліографія). Зазначені назви розділів відповідають вимогам ЮНЕСКО, їхній зміст і насиченість вимагали потужного опрацювання величезної кількості інформації, що розпорошена в документації багатьох держав з різних галузей. Робота такого напрямку вперше виконувалася на території Бахчисарайського заповідника. Її цінність полягає в тому, що вперше досліджено і порушено низку питань з пам'яток охорони культурної, наукової, господарчої та інших напрямів діяльності КРУ Бахчисарайський історико-культурний заповідник".

На початку 2014 р. робота над номінацією продовжувалася, робоча група чекала додаткових побажань та роз'яснень фахівців Центру культурної спадщини ЮНЕСКО, сподіваючись, що вирішення питання буде позитивним, і українська культурна спадщина ще раз

отримає очікувану підтримку на світовому рівні, але сумнозвісні події в Криму внесли непередбачувані корективи у робочий процес над бахчисарайською номінацією.

Література

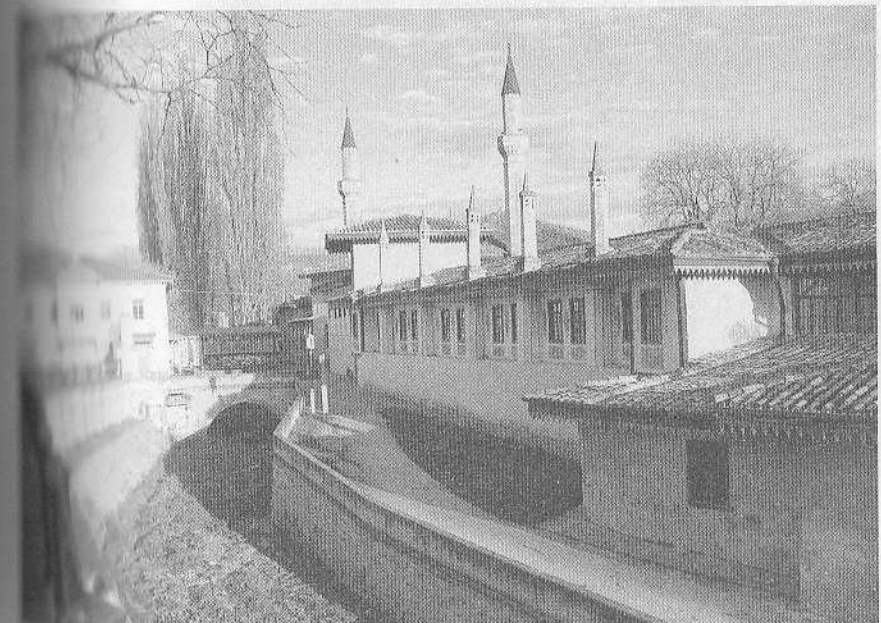
1. *Науменко В. Є.* Номінація для внесення до Списку всесвітньої спадщини "Історичне середовище столиці кримських ханів в місті Бахчисарай" / В. Є. Науменко, О. В. Харлан. — К. — Бахчисарай, 2012. — 93 с.
2. *Пламєницька О.* Список всесвітньої культурної та природної спадщини: засади формування / О. Пламєницька // Вісник Українського комітету ICOMOS. 1/1-2007. — С. 26-30.
3. *Сердюк О.* Українські об'єкти в попередньому Списку всесвітньої спадщини / О. Сердюк // Вісник Українського комітету ICOMOS. 1/1-2007. — С. 39-43.
4. *Bakhchisaray Palace of the Crimean Khans* // UNESCO World Heritage Centre [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/1820>

*Пам'ятки Салачика у підніжжя Чуфут-Кале.
Фото О. Харлана. 2011 р.*

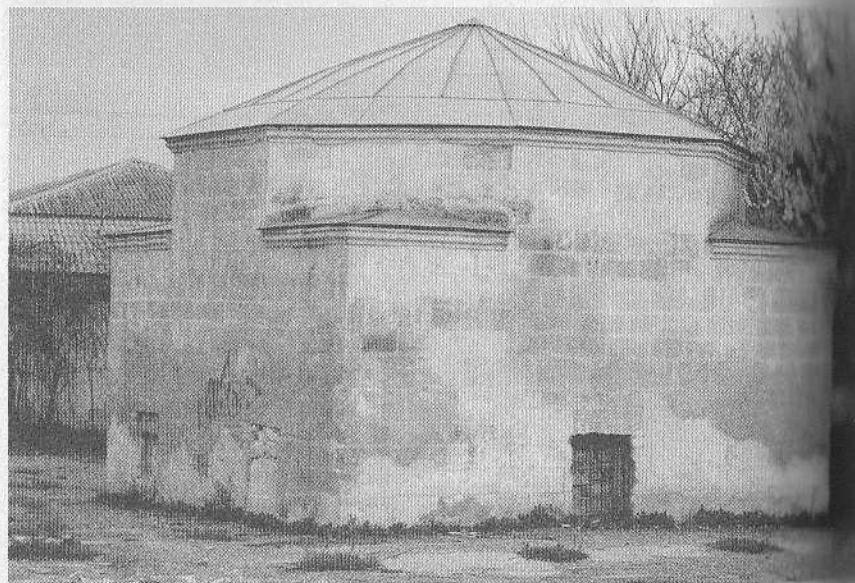
Середньовічне місто Чуфут-Кале. Фото О. Харлана. 2012 р.

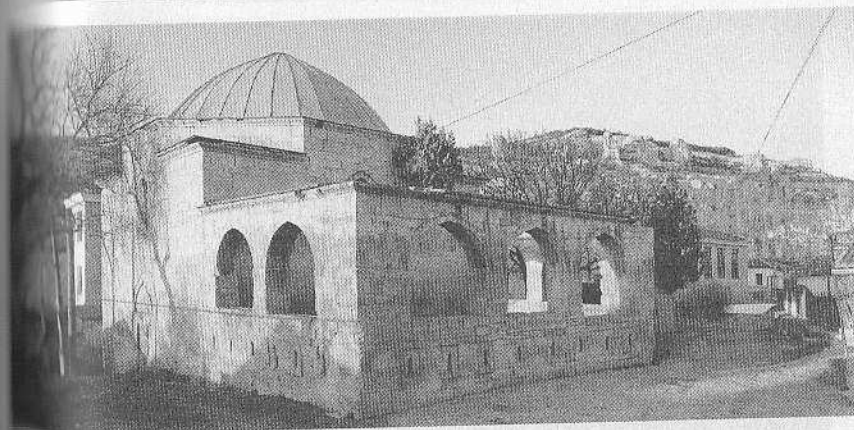
Ханський палац в Бахчисарай. Фото О. Харлана. 2011 р.

*Гробниця "Дюрбе великий восьмигранник"
(Дюрбе Мухамеда II Гірея). Фото В. Ієвлевої. 2011 р.*

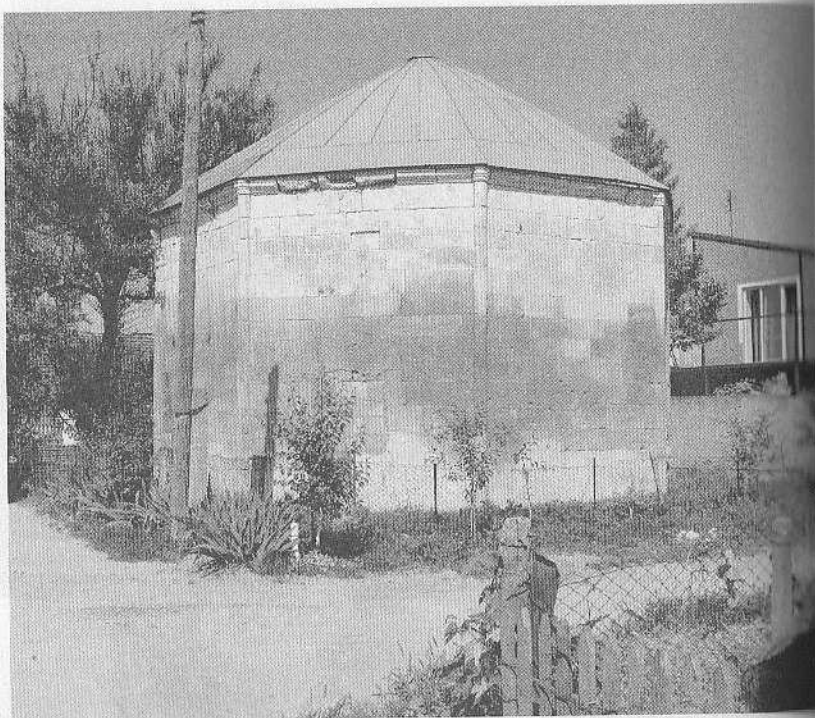
*Гробниця "Дюрбе кубовидне" (Дюрбе Ахмед-Бей).
Фото В. Ієвлевої. 2011 р.*

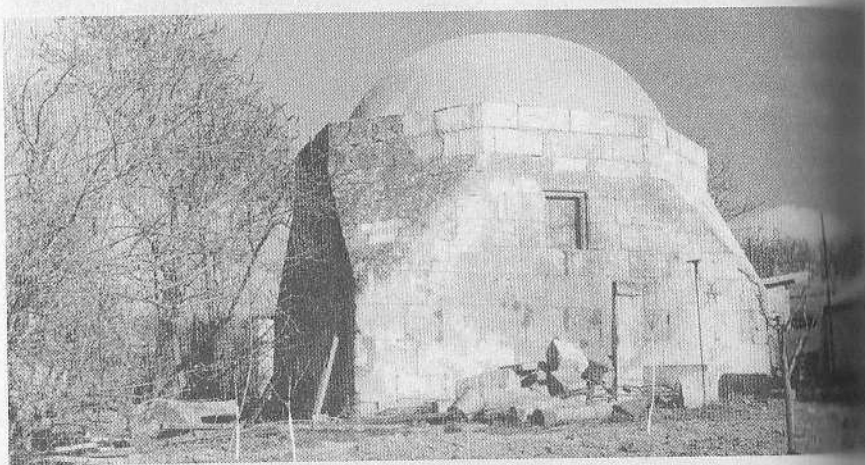
Гробниця Ескі-Дюрбе. Фото О. Харлана. 2011 р.

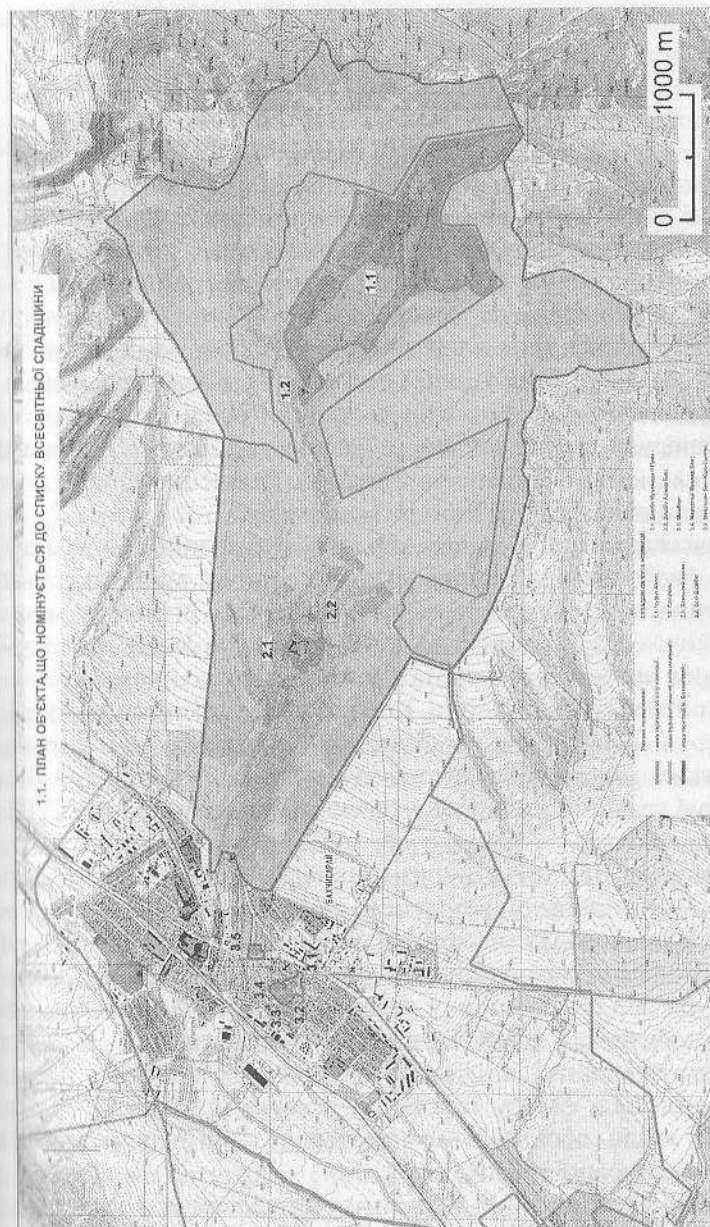
Мимбер на Азізі. Фото Р. Осадчого. 2011 р.

Мавзолей "Дюрбе малий восьмигранник" (Дюрбе Мехмед-Бей).
Фото О. Харлана. 2011 р.

Мавзолей "Старовинне дюрбе" (Мавзолей Бей-Юде-Султан).
Фото В. Іевлевої. 2011 р.

План об'єкта, що номінується до Списку всесвітньої спадщини:
1.1 – Чуфут-Кале. 1.2 – Салачик. 2.1 – Ханський палац. 2.2 – Ескі-Дюрбе. 3.1 – Дюрбе Мухамеда II Гірея. 3.2 – Дюрбе Ахмед-Бей. 3.3 – Мим-Дюрбе. 3.4 – Мавзолей Мехмед-Бей. 3.5 – Мавзолей Бей-Юде-Султан.